

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 309. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg12-shoot-idm140252800116912.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Epistola 447 (Tiden efter 1743) Indledning

I tre Omgange havde Holberg holdt et internationalt Publikum underrettet om sit Levned og sin Produktion; det var sket i de tre latinske Breve, som kom 1728, 1737 og 1743. - 1745 forelaa en dansk Oversættelse af alle tre Levnedsbreve; det var derfor naturligt at give Fortsættelsen paa Dansk. 1748-50 havde Holberg udgivet fire Bind danske Epistler; Nr. 1-446. 16. Januar 1754, tolv Dage før sin Død, indsatte han i sit sidst oprettede Testamente: »Den femte Tome af mine Epistler, som endnu ere i Manuscript, skænker jeg til Boghandler Otto Wenzel.« Bindet blev udgivet i September samme Aar, men uden den Omhu, der prægede alle Holbergs Skrifter fra o. 1730. Bindet vrimler med Trykfejl; der er Fejl i Paginering og Numerering. Vi véd derfor ikke med Sikkerhed, om Holberg selv har stillet den selvbiografiske Ajourføring forrest, som Epistel 447. Dette sidste Levnedsbrev trængte, som Læseren hurtigt vil opdage, til et Gennemsyn. Den lange Epistel er nemlig skrevet i flere Tempa, og derved er fremkommet forstyrrende Gentagelser. Det kan være af Interesse at følge Holbergs selvbiografiske Notater under et Par Aar, 1751-53, idet man læser disse i deres kronologiske Affattelse. Der kan konstateres fire Stadier. *A.* Det ældste Afsnit gaar forfra til S. 323, L. 5 og er nedskrevet i Begyndelsen af 1751, antagelig o. 1. April. Her fortæller Holberg om sine Forfatterindtægter og om Sorø; derefter om sit Helbred og Baroniseringen; som Godsejer har han maattet føre Proces mod en af sine Ridefogder, og 310 Universitetskvæsturen volder megen Ulejlighed. Han fortæller om ny Læsning i Græsk og Oldislandsk, samt om sin Andel i Teaterledelsen. Saa følger Omtale af de Skrifter, han har udgivet 1745-50. Endelig lidt om Peder Paars paa Tysk og Danmarkshistoriens Modtagelse i Sverige. *B.* Det næste Stykke gaar fra S. 326, L. 6, f. n. til S. 331, L. 4, f. n. Det er forfattet kort efter Premierens paa »Plutus«, som fandt Sted 14. April 1751. Holberg har aabenbart glemt, at han nylig har skrevet om sit Helbred og om Teaterledelsen, og han bekræfter derved sit Udsagn her om den svigtende Hukommelse. *C.* Afsnittet S. 323, L. 5 til S. 326, L. 7, f. n. er et Indskud udarbejdet i Begyndelsen af 1752. Holberg har villet give en samlet Redegørelse for sine nye Komedier og for Retssagen mod Ridefogden. *D.* S. 331, L. 4, f. n. og ud danner et sidste Tillæg, om de Smaaskrifter, som Holberg udgav paa Fransk. Skrifterne om Rom og om Arckenholtz udkom i 1752. Da Holberg ikke anfører Titler, kan det ikke vides, om han har skrevet dette Tillæg før eller efter Udsendelsen af den tredje og sidste franske Pjece, om Montesquieu's »Lovenes Aand«; denne udkom i Begyndelsen af Oktober 1753, fire Maaneder før Holbergs Død og vidner om, at Aandens Lys til det sidste brændte klart hos den gamle Forfatter. Overhovedet bør man ikke af den noget klynkende Tone i Ep. 447 lade sig forlede til at tro paa aandelig Svækkelse hos Holberg. En Fjerdedel af hans vældige Forfatterskab udkom efter 1743, herunder Hovedværker som »Moralske Tanker« og de danske »Epistler«. Fra sin Selvbiografis første Del har Holberg set sig selv som et fysisk skrøbeligt Menneske, der paa mirakuløs Maade præsterede flere Mænds aandelige Arbejde.

Tekstgrundlag og Litteratur. Med enkelte Rettelser følges Ludvig Holberg: Epistler udgivne med Kommentar af F. J. Billeskov Jansen, V, 1951, S. 1-25 og 291-92; jf. VII, 1953, S. 361 ff., VIII, 1954, S. 16-22, samt V. Dahlerup, i Historisk Tidsskrift, 6. Række, IV, 1892-94, S. 368-83.

311

Epistola 447 Til * *

Min Herre skriver, at gode Venner ønske, at see en Fortsættelse af mit Liv og Levnets Historie, og at have en Liste paa de Skrifter, som siden den 3die Latinske Epistels Publication ere komne for Lyset; Der kand intet stort siges hverken om det eene eller det andet, hvor udover jeg intet videre haver villet føre i Pennen: Dog, efterdi min Herre udi sin sidste Skrivelse for sin egen Fornøjelse saadant forlanger, vil jeg udi dette Giensvar meddeele ham en kort Beretning, saavel om Skrifternes, som Skribentens videre Skiebne. Hvad min Person angaaer, da seer min Herre af mit Arbeyds Fortsættelse, at jeg ved min Stands Forandring ikke haver forladt mine sædvanlige Occupationer, men tvert imod, at jeg som Proprietarius og Baron har cultiveret Studeringer

fast med større Iver end som Professor, og at jeg efter andres Exempel ikke har betient mig af Fri-Herres Titel for at være ørkesløs. Men, ligesom mine beste Gierninger ofte blive mest censurerede, saa findes de, som holde saadant for ingen Merite, sigende, at mit Arbeyde sigter kun til at forøge mine Midler, helst saasom de bilde sig ind, at ved hvert Skrift nedregner Penge udi Hobetal. Jeg nægter ikke, at jeg ved mine Skrifter jo noget haver vundet; men det er ikke nær saa meget, som Folk forestiller sig. Gevinstene har aldeles ikke svaret til Arbeydet, thi en Procurator kand ved en eeneste Sag, og en Doctor ved en eeneste Feber vinde meere end jeg ved nogle Aars Skriverie; Og kand derpaa tiene til Beviis de store u-soldte Oplage, 312

som jeg endnu haver paa Halsen. Ja jeg tør sige, at en eeneste liden Bog kaldet den Bedende Kiæde og Mullers Postill have givet flere Renter end alle mine Skrifter. Ellers er herved at mærke, at udi disse sidste Aar Debiten paa Danske Bøger saaledes er aftagen, at mand fast ikke uden Skade kand oplægge en Bog meere, Aarsagen er, den u-hørlige Mængde af Danske Skrifter, som nu komme for Lyset. Og, saasom Almuen ikke skiønner mellem gode og slætte Skrifter, og de fleste Stands Personer læse heller Pølse-Snak paa Fransk end de grundigste Skrifter paa deres Moders Maal, saa er det ingen Under, at de beste Danske Skrifter blive liggende u-soldte. Dette vises tydeligen af Erfarenhed, og derhos gives tilkiende, at jeg udi gandske anden Henseende end som mange indbilde sig bliver ved at føre Pennen. Hiulet, som alleene driver mig, er alleene mine Venners Opmuntringer, endeel ogsaa den Agt, som mine Skrifter have erhværvet sig udenlands, og hvoraf vore Boghandlere alleene ved Oversættelser profitere. Og, lad være, at Sigtet ved mit Arbeyde har været at erhværv Midler, saa bør saadant heller lægges mig til Roes end til Last, da mand seer, at de erhvervede Midler anvendes til Publici Brug og Nytte; og at jeg heller kand ansees som en Regnskabs Mand eller Casserer for Publico end som en Ejer af min egen Formue. At mine Midler for 16 Aar siden have været beskikkede til Publici Nytte, kand de med mig vidne, som have underskrevet mit første Testament: Det samme sigtede til et lærd Societets Stiftelse, i sær for det Danske Sprog. Ved saadant Forsæt fremturede jeg udi nogle Aar, indtil jeg merkede, at adskillige saadanne Stiftelser skeede, og at Danske Skrifter begyndte at nedregne udi saadan Mængde, at der for vore Skribentere behøvedes heller Capson end Sporer. Jeg lod mig deraf bevæge, til at cassere min første Disposition, og formere en staaende Capital, hvis Renter skulde anvendes til fattige Jomfruers Udstyr. Efter at dette nye Testament var forfærdiget af mig selv, samt af nogle gode Venner undertegnet; gav jeg underhaanden en og anden saadant 313

tilkiende; Men, saasom alt hvad Nyt og usædvanligt er, belees, saa merkede jeg, at de fleste ingen Smag derudi havde: Ja der fandtes de, hvilke ansaae saadan Stiftelse, som en Auction, hvorved fattige Jomfruer skulde bydes tilfals. Denne Koldsindighed foraarsagede, at jeg ogsaa begyndte at vakle i mit sidste Forsæt. Just da jeg svævede i denne Tvilraadighed, blev det Ridderlige Sorøiske Academie stiftet. Nogle af mine gode Venner, som af mine Skrifter havde seet, hvor inderligen jeg havde ønsket, at see saadant Academies Stiftelse og de Motiver, hvorpaa jeg saadant Ynske havde grundet, meenede, at jeg intet bedre kunde gjøre end ved mine Midlers Donation et saadant Verk at understøtte og bestyrke. Jeg bifaldt uden megen Betænkning strax saadant Forslag, thi det var som man siger *Calcaria sponte currenti addere*, helst saasom mit Jordegods udi Faveur af det nye Academie blev privilegeret og til et Friherskab erigeret. Denne min Donation blev anseet med meer og mindre gode Øjen, ligesom dette Academies Stiftelse var meer og mindre yndet: Thi, skiønt et Ridderlig Academies Stiftelse i henseende til de vigtige Aarsager, som jeg udi mine andre Skrifter tilkiendegiver, burde være alle behagelig, saa fandt den dog hos alle ikke lige Bifald. Nogle meenede, at et saadant Academie var uforfødt: Andre tvivlede om dets Fremgang; andre meenede, at det var for nær ved det Kiøbenhavnske Universitet, andre fældede andre Critiquer derover; Men den paafulde Succes tilveyebragte først en Taushed, siden en almindelig Approbation. Man begyndte derfor efterhaanden ogsaa at dømme lidt mildere om denne min gjorde Donation til Academiets Bestyrkelse. Dog fandtes der mange som dømte derudi ingen Merite at være, saasom Donationen ikke skulde fuldbyrdes før end efter min Død: Og var det som fornemmelig bevægede mig til deals at exequere Legatum udi levende Live paa den Maade, som jeg har anført udi en af mine andre Epistler, hvorudi jeg taler ogsaa om andre BiAarsager til saadan Resolution, og viser hvilke Critiquer 314

derover bleve fældede. Siden den Tiid informerer dog ingen sig saa nøye efter min Helbred, som tilforn, og spørger om hvor snart jeg agter at døe, saasom man strax haver udi Hænderne, det meste som man tilforn ikkun havde i vente. Ellers er min Helbred bedre end som jeg har kundet vente efter saa mange ustandne Svagheder, og udi den Alder, hvilken er et Aar større, end som tilforn saavel af fremmede Skribentere som og af mig selv har været antegnet; Thi jeg er fød udi det Aar 1684. Det er Kulde, hvilket foraarsager, at jeg den største Deel af Vinteren maa holde mig inde. En anden Incommoditet, som jeg paa nogen Tid har fundet, og som jeg regner blant Alderdommens Frugter er *detentio urinæ*, som foraarsager, at jeg ikke kand være udi nogen Forsamling, eller paa noget Sted uden hvor jeg strax kand komme ud igien. Dette sidste er en Aarsag, hvorfor jeg har nogen Tid holdet mig fra høytidelige Forsamlinger, skiønt adskillige have tilskrevet saadant enten til Ladhed, til Forsømmelse eller andre Aarsager. Adskillige andre Ting, som hos mig criticeres, reyse sig alleene af mit Legems Constitution og Delicatesse, saa det er ikke Villien, men Legemet, som gjør mig til non conformist. Dette har jeg holdet fornøden at antegne saavel til min egen Forsvar, som til andres, som ere udi samme Situation, og for at til intet gjøre vrang og ugrundede Domme, som ofte af Uvidenhed fældes over Folk, hos hvilke ingen Brøde er, og hvilke heller bør ynkes end fortales. Fra den Tid, jeg er bleven Baroniseret, og ophøyet til Herre-Standen, kand regnes en ny Epocha udi mit Liv og Levnet; skiønt intet udi min forrige og sædvanlige Levemaade er forandret. Dette er dog merkeligt, at mine Gierninger og Skrifter have siden den Tid i Almindelighed ikke bifaldet saa meget, som tilforn: Om saadant reyser sig deraf,

at der forlanges meer Capacité og Skrive-Konst af en Baron end af en Professor, eller om det er en Virkning af Avind skal jeg ey forvist kunde sige. Det er allene vist, at mine Gierninger og Skrifter meere ere blevne examinerede end tilforne; Hvad som var 315
hvidt er bleven sort, og hvad som var ræt er bleven knortet. Mine Bøger tabte strax meget af sin sædvanlige Debit, og mine Skuespill, som tilforne vare forestillede med stor Succes, begyndte hos nogle, at blive meer og meer afsmagende. Jeg drister mig ikke, at tilskrive saadant Misundelse over min Stands Forandring, thi saasom jeg fast er den ældste Embedsmand, som nu er i Tieneste, og dette er det eeneste og første Trappe-Trin, som jeg efter henved 40 Aars Tieneste har gjort, da de fleste af mine Medborgere, have udi den Tid faaet saa mange nye Skikkelser, at de fast ere blevne u-kiendelige, jeg desforuden er af en god Familie, har i mange Aar distingveret mig ved mit Arbeyde, saavel uden som indenlands, og endelig givet til Publici Nytte, alt hvad jeg i saa lang Tid ved Arbeyde har erhvervet, saa kand jeg ikke henføre saadan Koldsindighed til Jalousie; men heller til andre mig ubekjendte Aarsager. Saadant har dog ikke kundet bevæge mig til at forlade mine forrige Occupationer, alleeneste, at jeg sætter mine Ord og Skrifter meere paa Skrue end tilforne, saasom jeg har mærket, at de paa en Tid have været nøyere examinerede. Ingen kand fortænke mig, om jeg herefter slaar mig til Rolighed, og overlader deslige Occupationer til andre, som have meere Kræfter dertil, og burde jeg saadant at have gjort længe tilforne; thi jeg har aldrig haft meere at bestille end i min høye Alder. Jeg har fremturet i at skrive Bøger, og været occuperet med Universitetets Oeconomie og et stort Landgods Administration, hvoraf enhver fører ikke alleene Arbeyde, men ogsaa Bekymring med sig; Frugterne deraf have været tvende Processer, som ikke lidet have foruroliget mig, helst som jeg i all min øvrige Tid haver derfor været befried. Den sidste var mod en af mine Fogder, hvilken jeg for Exempels skyld og for min egen saavel som andre Proprietairers Sikkerhed var tvungen til at actionere, helst saasom jeg mærkede, den slette Virkning som min Lemfældighed mod de forrige Fogder havde foraarsaget: Enhver bør vel tage sig vare for Processer, men man bør dog derhos see til at Folk ey 316 kommer i de Tanker, at man haver en u-overvindelig Afskye derfor, thi derved giver man sig til Priis, og aldrig kand vente, at faae nogen tro Tiener eller Fuldmægtig.

Universitetets Oeconomie bliver meer og meer vanskelig, og det i henseende til de publiqve Penges Udsættelse, thi Conjuncturerne ere udi disse sidste Tider hos os saa forandrede, at, da man tilforne kunde tiene Folk med Penge-Laan, maae man nu lede efter de Laanende. Adskillige Aarsager gives hertil. Nogle ansee det som Beviis paa Landets Velstand, hvilket jeg vel ikke vil modsige, thi man kand ikke nægte, at ved vore Fabriquers Stiftelser jo store Penge-Summer forblive udi Landet, som tilforne udførtes; Men Hoved-Aarsagen er de mange Cassers Foundation, saasom de publiqve Penge, som forhen laantes paa Jordegods og Gaarde udi Kiøbenhavn nu indløbe udi saadanne Casser. Hertil kan lægges, at strax efter den store Ildebrand begikkes den Feil, at Stadens Borgere ikke rettede Huusene efter Indbyggernes Proportion; Thi endskiønt Staden nu haver ey fleere Huuse, end den havde for Branden, saa haver den dog engang saa mange Kiøkkener og Værelser; og, saasom de samme ikke med Beboere kand besættes, saa kand ikke meere svares Renterne for de paa Gaardene laante Capitaler, hvilket sees af de mange Auctioner, som aarligen skee paa saadanne Huuse, hvilke Creditorerne maae lade sig tilslaae. Men ligesom Stadens Huuse og Gaarde ved saadanne Conjuncturer eller Forandringer tabe deres Priis (a) saa forøges den derimod paa Landgodset, thi u-anseet den langvarige Qvægsyge, som syntes at ville bringe Herre-Gaarde og Bønder-Gods udi ingen Værd, mærker man dog, at de aldrig haver været udi større Priis. Aarsagen dertil er, efterdi de som have Capitaler af reede Penge drister sig ikke meere, at sætte dem udi Kiøbenhavns Huuse formedelst de mærkelige Forliiser de derved have haft, og derfor kappes om at kiøbe sig Landgods; Sees heraf, hvi * 317 mod ald Formodning Jorde-Gods uanseet det store Nederlag, som er skeet paa Hornqvæget, hvorved Indkomsterne formindskes, ere komne udi Priis, og at Kiøbenhavns Huuse og Gaarde, u-anseet de ere bleven assecurerede, og derfor kunde holdes for at være langt sikrere Pandter end tilforne, have tabt fast den 3die Deel af sit Værdie, og at man nødes til at sætte dem herefter udi Handel og Fabriquer, med mindre man vil have, at de skal staae frugtesløse: Saasom derfor Universitetets Qvæstura bliver meere og meere vanskelig, og jeg tager til i Alder, maa jeg overdrage det til andre, som dertil kand være beqvemmere, og som med meere Activitet saadant Embede kand forestaae.

Hvad mine Studeringer angaaer, da anvender jeg endnu ligesaa mange Timer om Dagen paa Læsning som udi min Ungdom. Men enddog jeg læser ligemeget, lærer jeg dog ikke ligemeget, endeel, efterdi lhukommelsen slaar feil, endeel og, efterdi de nye Skrifter, som komme for Lyset indeholde fast intet andet, uden Opkaagning af det jeg forhen har læst: Og, saasom jeg glemmer det jeg selv har skrevet, saa giennemlæser jeg ofte paa nye mine egne Skrifter, sær Danmarks Historie, samt den Jødiske og min Kirke-Historie. Jeg anvender en Time om Dagen paa at læse Græske Auteurs in Originali, og haver jeg nu endeligen bragt det saavidt, at jeg fast med samme Facilitet kand læse en Græsk Historie som en Latinsk. Jeg haver ogsaa paa nogen Tid lagt Vind paa det Islandske eller gamle Nordiske Sprog, saa at jeg nogenledes forstaaer Snorre Sturleson, undtagen de Vers, som deri findes; Thi det er at mærke ved det Islandske Sprog, at Poësien derudi differerer saa meget fra løs Stii, at det synes at være et gandske andet Sprog: Man finder vel udi alle andre saavel gamle som nye Sprog, at Poësien er vanskeligere, men ikke udi den Grad, som det gamle Nordiske. En lærd Islænder, som jeg derudi har raadført mig med, har sagt, at hvad som gjorde den Islandske Poësie saa u-kiendelig bestaaer derudi, at Poeterne betiene sig af gamle 318 antiqverede Ord, som ikke ere meere brugelige udi daglig Tale og løs Stii.

Saasom vore Skue-Spill efter 20 Aars forløb ere igien blevne fornyede, saa har jeg i Begyndelsen haft at bestille med deres Istand-sættelse, men strax derpaa overladt Directionen til andre. Man holdt det vanskeligt, at faae beqvemme Acteurs og Actricer, helst saadan, som vi havde for 20 Aar siden, da her fandtes adskillige Franske Personer, der vare vante til Comoedier, og som vare opdragne udi det Danske Sprog, da vi og iligemaade havde en gammel anseelig Fransk Acteur, der i Grund havde udstuderet Theatret, og som var i Stand til at danne gode Acteurs. Dette u-anseet er denne nye Skue-Plads bleven forsyned med ligesaa gode Acteurs, som den forrige, og dømmme adskillige, som have seet dem begge, den sidste at være bedre.

Dette er alt hvad jeg har kundet antegne om min egen Person udi disse sidste Aaringer: Min Herre seer, at det er saa mavert, at det ikke fortienet, at føres i Pennen. Thi jeg haver stedse siden opholdt mig enten udi Staden eller paa mit Landgods; Da tilforn Nysgierrighed, at besee fremmede Steder har gjort mig til et Perpetuum mobile. Saadan Nysgierrighed er ved Alderen forsvunden i saadan Grad, at om Constantinopel laae udi næste Province Fyen, tog jeg udi Betænkning, at reyse over Beltet at besee samme Stad. Rester derfor alleene, at give en Fortegnelse over mine Skrifter som siden den sidste Latinske Epistels Publication ere komne for Lyset. Det sidste Skrift, hvorm jeg i min Latinske Epistel har meldet, var den Jødiske Historie. Kort derefter nemlig udi det Aar 1745. udkom min Heltinde-Historie 2 Tom. Octav. Til dette Skrift opmuntrede mig den Behag, som Publicum havde fundet udi Helte-Historien. Den sidste er i alting indretted efter den førstes Plan, thi for hver sammenparret Historie er en Forberedelse, som indeholder et Morale, som passer sig paa efterfølgende Heltinders Bedrifter, hvorpaa følger Sammenligningen. Det eene saavel som det

319
andet Skrift blev strax oversat paa Tydsk. Aaret tilforn nemlig 1744. komme for Lyset mine Moralske Tanker. Dette Skrift, saasom jeg udi mine Moralske Betænkninger gemeenligen gaar udaf den alfare Vey, foraarsagede fast ligesaa mange Bevægelser, som den Underjordiske Reyse. Intet af mine Skrifter har haft større Afgang, skjønt ikke saa meget til min Fordeel, som til andres, der have besørget nye Editioner og Oversættelser deraf. Den første Oversættelse paa Tydsk blev gjort udi galop, saasom een Boghandler iilede dermed for at forekomme den anden. Men, u-anseet de Feil, som fandtes udi samme første Version blev dog Oplaget udi en Hast soldt. Den anden Oversættelse ved Hr. Profess. Reichard er u-forligneligen bedre, hvorover man mærkede, at det første Oplag ingen Afbrek gjorde udi det sidstes Debit. Skriftet blev siden oversat paa Fransk af Mr. Parthenai, at det samme ikke havde den Afgang, som de Tydske Oversættelser reysede sig deraf, at Oplaget blev for stort, nemlig af 3500 Exemplarier, hvilket foraarsagede, at det tabte sin Friis, thi man kand ikke tilskrive dette andre Aarsager, saasom Oversætteren har distingueret sig ved mange Franske Skrifter, og allevegne er bekjendt for en habil Skribent. Jeg for min Part kand ikke dømmme anderledes derom, skjønt de, der forstaaer begge Sprog holde for, at Originalen er alt for presse fuldt, og at Versionen havde blevet bedre, hvis Oversætteren havde tiltaget sig meere Frihed og ikke havde bundet sig til en saadan literal Oversættelse, hvilken udi sindrige Skrifter er u-fornøden, thi hvad som er Ziirlighed udi et Sprog er ofte Vanheld udi et andet, og hvad udi det eene berømmes som en naturlig og angennem Simplificité, heeder i det andet Korthed og Maverhed, hvor udover man holder for at Oversættere af sindrige Skrifter maa have samme Talent, som findes hos dem der forfatte Originaler. Samme Critique er ogsaa falden over de af mine Comoedier, som paa Fransk ere oversatte, iligemaade over nogle af mine andre Skrifter, som paa Tydsk ere oversatte, i sær over min

320
Metamorphosis. Derom haver jeg forhen talet udi nogle af mine Danske Epistler, og ellers tilstaaer jeg, at det er vanskeligt at faae Danske Skrifter vel oversatte paa andre Sprog, efterdi der findes kun gandske faa Fremmede som have naaet nogen Fuldkommenhed i det Danske. Udi det Aar 1746. kom for Lyset min Oversættelse af den Grædske Auctor Herodiano med en vidtløftig Forberedelse. Saasom jeg udi samme Forberedelse har stræbet at udfinde en særdeles Aarsag til Roms u-maadelige Fremvekt, og viiset, at de forhen af andre Skribentere anførte Gisninger ikke ere tilstrækkelige, have skjønsomme Censores derudi fundet særdeles Behag, og regnet Værket at være et af dem, som best er udarbeydet. Denne Forberedelse blev strax oversat paa Tydsk af Hr. Cancellie-Assessor og Syndico udi Lybeck Georg August Detharding, hvilken har verteret adskillige af mine andre Skrifter, og det med den Flid, at hans Arbeyde overalt har vundet Bifald; Men hvad Herodiani Historie i sig selv angaaer, da er der udi min Danske Oversættelse ikke fuldt, hvor udi jeg presse har efterfuldt den Græske Original, og udi Bredden overalt citeret de Vanskeligste Stykker af den Græske Text. Dette har jeg fundet fornøden at antegne i henseende til den Critique, som en vis Journalist har feldet, for at viise, at samme Critique er den Danske Oversættelse u-vedkommende. Udi det Aar 1748. bleve trykte de tvende første Tomer af mine Danske Epistler over adskillige Materier, og Aaret derefter mine Latinske Epigrammata udi 7 Bøger, Item en nye Edition af Dannemarks og Norges Beskrivelse under den Titel af Danmarks og Norges nu værende Staat. Derudi er adskilligt forandret efter disse sidste nærværende Tidens Tilstand. Udi det Aar 1750. blev publiceret en Fortsættelse af de Danske Epistler, iligemaade udi 2 Tomer, saa at af samme Epistler ere 4 Tomer, hvilke indeholde befattende udi alt 446 Breve. Jeg kand her ikke forbigaae, at melde noget om den Tydske Oversættelse af Ped. Paars. At samme Oversættelse stikker ikke saa meget i Øynene, som den Danske Original, 321

er ingen Under, thi deslige Skrifter tabe all deres Dyd udi fremmed Klædning. Det vilde gaae ligesaa til med den Engelske Hudibras og andre Skrifter af samme Natur, hvilke derudover ikke blive oversatte. Jeg laster ikke Oversætterens Arbeyde. Jeg er ey heller beqvem nok til at dømmme om det Tydske Sprog. Jeg vil kun alleene sige, at deslige comiske Poemata ingen Anseelse have uden i hjemgjorde Klæder, hvorudover jeg stedse haver raadet fra dette Skrifts Oversættelse. De Domme, som ere feldede i udenlandske Journaler over

mit Arbeyde ere saadanne som jeg i Almindelighed bør være fornøyet med, jeg siger i Almindelighed, saasom mine Skrifter aldeles ikke have været skudfrie. Jeg har forhen udi mine Latinske Epistler viset de adskillige Critiquer, som derover ere gjorde, og tilligemed tilkiendegivet, hvi jeg ingen har besvaret. Af alle mine Skrifter har min Rigs Historie dog været mindst anfægtet. Alle have dømt, at jeg derudi har nøye efterkommet en Historie-Skriveres Pligt, saavel i henseende til Stiilen som til Materien. De have fundet Stiilen tydelig og levende, og udi Materien de mest magtpaaliggende Ting omstændeligen udførte; hvad Upartiskhed angaaer da har man holdet for at den er saa meget i Agt taget, som mueligt skee kand med Historiske Skrifter der staae under Revision. Ingen Historie er ey heller meere forsynet med Citationer, saavel af troværdige Bøger, som tilforladelige Manuscripter, hvorudover man har maat forundre sig over en ubekjendt Svensk Auctor, der har afmalet Skriftet som en Poetisk Digt og characteriseret dets Auctor som en Fabelhans: Saadanne Domme kand ikke sætte nogen i Bevægelse. Det haver ey heller foraarsaget mig mindste Uroelighed, allerhelst saasom jeg har fornummet, at hans egne Landsmænd der udi har fundet Mishag. Jeg lader derfor saadan Critique være ubesvaret, og dette endeel af Respect og Taknemlighed mod den Svenske Nation, hos hvilken mine Skrifter har fundet stor Yndest: Adskillige meene, at samme Auctor er ikke andet end en Bogtrykker, hvilken skriver ikke af nogen 322

Fiendtlighed, men alleene ved slige Critiquer søger at skaffe sine trykte Bøger nogen Debit. Jeg misunder ham ey den Fordeel, som hand derved kand have, ønsker alleene, at hand vil fortsætte sin Handel heller paa andres end paa min Regning. Jeg haver forhen tilkiendegivet, at jeg ikke indvikler mig i slige Tvistigheder, men at jeg lader mine Skrifter forsvare sig selv, allermindst hvesser jeg min Pen mod en Autor, der afmaler mig som en Fabel-Hans, og beskylder mig for Uvidenhed i Historien, efter at jeg udi fulde 50 Aar har dagligen excoleret det Historiske Studium og læset Historien med critisk Øye. Hvad som ellers kand bringe en Læser paa de Tanker, at jeg ey nøye haver i agt taget Upartiskhed udi den nyere Danske Historie, synes at være dette: Det forrige Seculi Nordiske Bedrifter har været forfattede fast eene af Svenske Skribenter, som af Puffendorf og andre der har ud-copieret ham, og intet er i den Tid kommet for Lyset af Danske Skribentere. Herudover haver saadan Taushed været anseet, som en Tilstaaelse af de forhen publicerede Beretningers Rigtighed, og hvad som dermed er u-overeensstemmende, bilder man sig ind, at være ilde grundet. Alle ere eenige der udi, at Puffendorf iblandt de sidste Tidens Nordiske HistorieSkrivere er en habil Skribent: Men hvad Oprigtighed og Upartiskhed angaaer, da bliver hans Historiske Skrifter samme Domme underkastede, som andres, der lade sig hverve nu i et nu i et andet Land at skrive Historier. Men, hvorvel hans Forsæt har været at skrive de Svenske til Behag, saa findes dog her og der adskillige Vidnesbyrd, som tiene til den Danske Nations Forsvar. Af slige Vidnesbyrd har jeg betient mig, og til Bestyrkelse anført hans egne Ord. Andre Ting har jeg corrigeret efter de tvende Franske Gesandteres Beretninger, hvis høye Principaler stode udi nær Forbund med Sverrig. De Original-Documenter, som jeg overalt har citeret, kand ikke være opdigtede, saasom de fleste, foruden de Manuscripter, som findes i Archivet ere udi mange Folkes Hænder. Men med alt dette drister jeg mig ikke at sige, at jeg til Punct og 323

Prikke har fuldt de Regler, som jeg andre Historieskrivere har foreskrevet. Men dette tør jeg dog tage mig paa at beviise, at ingen af vore Nordiske Skribentere have ladet see større Upartiskhed, og faae Historier, som staae under public Censur ere skrevne med meere Oprigtighed. Udi det Aar 1751. komme for Lyset mine Moralske Fabler, hvoraf udi samme Aar skeede tvende Editioner foruden den Tydske Oversættelse; Samme Fabler ere mestendeels Originaler, og ere skrevne paa løs Stiil, hvortil jeg har givet Aarsag udi Fortalen af samme Fabler. Jeg haver ellers udarbeydet 5 nye Comoedier, som endnu ikke ere publicerede; deraf er den første et bekjendt Moralsk Stykke udi 5 Acter, som fører det Navn af Plutus eller Proces imellem Rigdom og Fattigdom; Førend denne Comoedie blev forestillet paa den Danske Skue-Plads, lod jeg den af adskillige læse for at høre deres Betænkning. De fleste af dem holdt den for at være et af de anseeligste Stykker, som nogen Tid har været forestillet, men saasom det indeholder et sterkt, alvorligt og paradox Morale, saa heller ønskede de end haabede, at det maatte forestilles med Succes; men dømt, at det vilde have samme Skiæbne, som Molières Misanthrope, hvilken med Admiration læses, men med Koldsindighed af Tilskuerne sees (Laudatur et alget.) Jeg var dog stedse af andre Tanker, og haabede, at Præsentationen skulde ikke blive mindre behagelig end Læsningen. Mit Haab slog mig ikke heller feil, thi intet Stykke er med meere Succes bleven spilled. Man frygtede, at Pøbelen, som ikke finder Smag uden i Harlequinerne, skulde have vraget en Comoedie af saadan Natur, og at den i sær vilde mishage dem, som holde for, at intet SkueSpil kand være uden Elskov og uden Kammer-Pigers og Tieneres Intriguer, ja som meene at et Stykke er mod Reglerne, naar det ikke er indrettet efter de Franske Comoedie-Skriveres Plan. Dette altsammen havde jeg for Øjene, og dog blev ved mit Forsæt for at forsøge hvad Virkning et saadant u-sædvanligt Skue-Spil hos Tilskuerne vilde have, og som Udfaldet har været efter mit 324

Ønske, meener jeg derved at have banet Vejen for andre Comoedie-Skrivere, til at forfærdige Comoedier af samme Natur, og at afkaste det Aag, som vore Tidens ugrundede Sædvane Skribentere har paalagt; Jeg siger vore Tidens ugrundede Sædvane, thi de gamle Grækere og Romere have ikke bekymret sig om saadanne. Nogle af Plauti og de fleeste af Aristophanis Skue-Spil ere uden Elskov, og mig synes at man burde for længe siden kiedes ved, at see Comoedier udi samme Tone, og hvor udi stedse sees en knurvorn Fader, en forliebt Søn, en skalkagtig Tiener, og som endes ved Giftermaal: Anledning til denne Comoedie er tagen af Aristophanis Pluto, men man kand sige, at derudaf fast intet er taget uden den pure Titel, og at Stykket derfor er en oprigtig Original. Strax derpaa fuldfærdigede jeg et andet lidet Stykke udi en Act kaldet Sganarels Reyse til det Philosophiske Land; Argumentet er taget af Klims Underjordiske Reyse. Udi samme Skue-Spil skiemtes med de fleste Philosophiske Secter, sær med deres Grimacer. Den tredie Comoedie fører Titel af Huus-Spøgelse eller Abra Cadabra. Stykket kand passere for Original, endskiønt Materien er tagen af

Plauti Mostellaria, og en Fransk Skribent har omstøbt det udi en nye Form, under den Titel Retour imprevu, eller den uformodentlige Hiemkomst. Det Latinske Stykke er som alle andre Skue-Spil udført i 5 Acter, og det Franske udi een. Mit derimod befattes udi 3 Acter, som er den beqvemeste Deeling, og hvorved et Hoved-Stykke gjøres mest ordentligt: Udi dette Skue-Spil har jeg og ladet see, mig ingen Slave at være af vedtagne Regler, som allene grunder sig paa Sædvane og Moder, thi udi det heele Stykke tales ikke om Kiærlighed, ja det som meere er, ingen Actrice haver der udi nogen Rulle: Hvad vilde vel en Fransk Autor sige som hørte, at en Comoedie saaledes var indrettet? Hand vilde raabe: En Comoedie uden Actricer er ikke andet, end en Vogn uden Hiul! Men de som have læset Stykket dømmet, at Vognen fattes hverken Hiul eller Smørelse; Dette Stykke er dog gjort til Prøve for en gang kun, thi jeg 325 raader ikke at forestille fleere Stykker af samme Natur, siden at Actricerne ere de sterkeste Magneter, som trække unge Tilskuere til sig, og som holde Skue-Pladsen vedlige. Det 4de Stykke kaldes Philosophus udi sin egen Indbildning, og forestiller en Caractere, som ingen tilforn saa vidt mig er bekiendtudi Skue-Spil har udført; Derudi har KammerPigen den største Rulle: Samme Comædie er udi 5 Acter, og sigter paa dem, som indbilde sig, at Philosophie bestaaer allene udi Theorie, Skiæg og Kaabe, eller som meene, at de besidde alle Philosophiske Egenskaber, men som naar Prøve skal gjøres blive røbede, og lære at kiende sig selv. Det 5te Stykke kaldes Publicum eller det gemene Beste; Derudi skiemtes med Projectmagere, som gjøre egennyttige Forslag, hvilke de besmykker med Statens Nytte: De samme give sig ud for Stats Medici, for at curere de Svagheder, hvoraf et Societet laborerer, men det gaaer dem ligesom Qvaksalvere, hvis Medicin er værre end Sygdommen. Dette Skue-Spil er meere for Ørene end for Øjene. Det er deelt udi 3 Acter. Det siette Stykke bestaaer udi een Act, kaldet den forvandlede Brudgom, som jeg var ombeden at gjøre saaledes, at der udi skulde ingen Acteurs være. Man seer saaledes, at jeg har udarbejdet over 30 Skue-Spil, hvilke alle ere udi Brug, og ofte paa Skue-Pladsen igientages. Jeg haver intet Forsøg gjort paa Tragoedier, jeg haver ey heller Inclination dertil: Thi jeg væmmes ved alt det som er affecteret, og ligesom sat paa Stylter; Dog dømmet mange af de høytravne Scener, som findes udi den Tragi-Comoedie kaldet Melampe; Item af min Metamorphosis, at jeg til saadant Arbeyd haver Beqvemhed: Men jeg haver stedse undslaaet mig derfor; og nu udi denne min høye Alder finder jeg mig ubeqvem, saavel til saadant som andet Arbeyde af Hoved-Bryd. Roelighed tiener mig nu best, og ingen kand fortænke mig, om jeg efter saa mange Aars stedsevarende Arbeyd søger lidt Hvile. Derom kand man dog ikke være forsikkred, saalænge man besidder Jordegods, efterdi man stedse maa være bevæbnet, nu mod Naboer, nu mod 326 Forvalter og Fogder, til hvilke, hvis man viiser sig at have Afskye for Processer, man giver sig selv til Priis. Derpaa har Erfarenhed givet mig tilforladelige Prøver: Thi saasom jeg har dimitteret heelskindet en Foget efter en anden, og et Rygte deraf er udsprede, at jeg haver en u-overvindelig Afskye for Rættergang, saa har Frugten af min Fredsommelighed været denne, at jeg har faaet en slemmere end en anden, indtil det omsider er gaaet saavidt, at jeg uden Eftertale ikke kunde undslaae mig derfor videre. Processen er saaledes af en yderlig Fornødenhed, saasom den er af den Natur, at den angaaer Proprietarier og RideFogder i Almindelighed, og dens Udfald vil tilkiendegive, om det er raadeligt for en Principal at tiltale sine Tienere, eller, om hand maa give sig paa Discretion. Processens Drift haver dog hidindtil været saaledes, at Ridefogder kand gjøre sig Forhaabning om stedse at spille Mestere: Thi saasom jeg ingen Commissarier paa min Side har taget, men underkasted mig de samme Dommere, som min contra Part har udsøgt sig, hvilke begge selv har været Ridefogder, saa er deres Kiendelse udi Sagen bleven, som Folk længe tilforn havde spaaet. Aarsagen, hvi jeg ingen Contra-Commissarier har villet tage, er endeel for ikke at vige fra mit Principio, som jeg udi en af mine Epistler har tilkiendegivet; endeel ogsaa for ikke at give Anledning til mindste Eftertale, nemlig at man betiener sig af Stand, og af den Fordeel, som en Herre siges at have over en Tienere; Thi det heeder gemeenligen: Hvad Ret kand en fattig Tiener faae imod en Herre. Jeg har derfor ladet Personen gaae for fulde Seil, og ladet hans Dommere alleene raade for Sagen: Deres Kiendelse var saadan, at den kand citeres til Exempel.

Mine Studeringer ere nu omstunder af liden Betydelse. Lysten at studere forgaaer meer og meer, og Kræfterne tillade ikke strængt Arbeyde og megen Hovedbryderie. Jeg siger, at Lysten forgaaer, efterdi de fleeste Skrifter indeholde ikke uden opkaagede Materier, og jeg skikker mig heller i at æde en opvarmet Suppe eller Ragout end at læse 327 den samme Materie udi en anden Format. Hvad Kræfterne angaaer, da svækkes de desmeere udi Alderdommen, efterdi de ere brugte formeget i de unge Aar. Jeg kand dog ikke klage over mine Øyne, thi jeg læser endnu den mindste Stiil uden Brillen. Den øvrige Deel af Legemet derimod vil ikke staae bie. Tre Ting ere skadelige for min Helbred, sterkt Arbeyde, Kulde og Chagrin, hvorudover jeg nu maae studere maadeligen, holde mig bag Kakkellovnen om Vinteren, og ikke indvikle mig udi Forretninger, som føre Fortred med sig. Det er udi sidste henseende, at jeg ikke saa ofte frequenterer det Collegium, hvoraf jeg er et Lem, og raader jeg alle af min Constitution og Alder, at gjøre det samme: Thi udi Collegier, hvori man udi sin Ungdom og Manddom haver siddet med Honneur, og været anhørt med Attention, blive Ord og Tale ikke agtede uden som puur Lyd og Echo, hvorpaa dagligen havet Exempler. Efterdi jeg nu har fattet saadant Principium, have nogle forundret sig over, hvi jeg udi de sidste Aar har vildet paatage mig en slags Omsorg for den Danske Skue-Plads. Saadant har jeg dog ikke kundet dispensere mig for, thi saasom jeg er en Stifter af Skue-Pladsen her i Landet, og har selv gjort saa mange Originaler, saa har jeg maat have et Øje til, at de nogenledes bleve vel exeqverede. Dog har jeg aldrig villet paatage mig nogen Direction, vel vidende, at det er vanskeligere, at holde i Ave en Troupe af Acteurs, end en Krigshær, som bestaaer af mange adskildte Nationer, og vise de Stridigheder, som ved Comoedien ere forefaldne, at jeg ikke har gjort ilde, at afsige mig fra all Direction. Om de forefaldne Stridigheder vil jeg ikke tale, men alleene viise, hvilken Skiæbne mine

Comoedier have haft paa den sildere oprettede SkuePlads: Saasom Smagen udi Skue-Spill paa en Tid af 20 til 30 Aar er bleven meget forandret udi Frankerige, og de nyere Comoedier bestaae fast ikke uden af tørre Samtaler, forfattede udi nætte Vers, saa have mange indbildet sig, at de burde saa være, og derfor have begyndt, at slaae Kryll paa Næsen af alle gamle Comoedier, endogsaa af 328

Molieres Mesterstykker. Vore unge reisende Messieurs, hos hvilke stedse har været funden en stor Docilité i at antage Parisiske Moder og renoncere paa deres egen Smag, have strax forelsket sig udi det nye Theatro, og ved deres Hiemkomst til Fædernelandet søgt at recommandere den nye alomodiske Smag, og at sværte de gamle Comoedier, som de have viset, at være komne udaf Moden udi Paris, og saasom saadant Argument stædse har været af stor Vægt udi de Nordiske Lande, havde de ikke stor Møye at gjøre Proselyter, hvilke med stor Iver forplantede Lærdommen, og, naar nogen klarligen viisede dem de gamle Skue-Spils Fynd og Herlighed, svarede de alleene, at det var godt nok udi de Tider, men nu ikke meere; Derpaa fuldte den store Revolution. Moliere tillige med vore Originaler, som ere forfattede efter hans Plan bleve kastede bag Ryggen, og en des Touches og andre Autores af samme Surdey bleve satte paa Thronen. Man beflittede sig overalt da paa, at oversætte nye Stykker, som bleve forskrevne, og hvorpaa er god Forraad, saasom enhver Skribent nu omstunder giver sig ud for Comoedie-Skriver, og saasom de der da dirigerede den Danske Skue-Plads selv vare indtagne af den nye alomodiske Smag, bleve vore beste Originaler en Tidlang gandske satte tilside, saa at de anseeligste Stykker, som den politiske Kandestøber, Jean de France etc. bleve fast udi trende Aar ikke forestillet paa Skue-Pladsen. Men, da denne Paroxysmus havde udrased, og Folk efterhaanden begyndte meere og meere at raisonere, og at efterforske, om denne nye Smag var naturlig eller ey, forandrede Scenen sig gandske, Tilskuerne raabte paa de gamle Stykker, hvilke siden ere spillede med stor Succes, og endnu, hvor ofte de forestilles, have Mængde af Tilskuere. Prøven blev først gjort med den politiske Kandestøber, hvilken man meest havde sværtet, og afmalet som et Market-Stykke, allene efterdi Personerne, som forestilles ere af Borgerstand; Ret ligesom en Comoedie duede ey, med mindre Personerne bestode af Marquiser og Chevaliers: Saasom Moralen af 329 samme Stykke er at skiemte med den gemeene Almue, som udi Friestæder igiennemhegler Øvrighedens Anstalter, og at vise, naar en Borger eller Handverksmand, som udi Indbildning er en stor Statsmand, selv bliver et Embed betroed hand da allerførst lærer at kiende sig selv, og merker at det er lettere at criticere en Pilot, end selv at føre Roret, saa kunde paa et saadant Skue-Spill ikke passe sig andre Personer. Det samme kand siges om Jean de France, som skiemter med unge Borger-Sønner, hvilke, naar de komme tilbage fra Paris agere Cavaliers, og foragte saavel deres Stand som Fæderne-Sprog. Ellers kand gives en vigtig Aarsag, hvi Personer af Middelstand saa ofte bruges i vore Danske Originaler, saasom hos os er ikkun et lidet Antal af Græver, Baroner og andre characteriserede Stands-Personer, hvoraf Frankerige vrimler, saa vilde mand støde sig over, at see dem ofte forestillede paa SkuePladsen, helst naar Scenen er udi Danmark, og, vilde man betiene sig af Etatz-Justitz-Cancellie-Raader, hvorpaa vi have nogenledes Forraad, vilde det end give meere Opsigt: Ellers kand mand sige, at naar Charactererne ere vel udførte, Personernes Stand gjør lidt eller intet til Sagen, og at det er kun en Fransk Grille som man ikke er forbunden til at efterfølge, ligesaa lidet, som den Vedtægt, at udi et Skue-Spil endelig maa være Elskov, og at det bør endes med Giftermaal: Reglen til vore Tanker og Idrætter, vore Skrifter og Levnet bør være den sunde Fornuft, og ikke en flygtig Nations Phantasie. Jeg retter mig ikke efter Vedtægter hvor almindelige de end ere, naar jeg finder, at de ikke ere grundede. Det er i den Henseende, at jeg ofte har raadet til Vers uden Riim, til Tragoedier udi løs Stiil, og at jeg selv har forfattet adskillige Comoedier uden Elskov og Giftermaal, og saasom de samme har fundet hos fornuftige Tilskuere lige saa stor om ikke større Bifald, end de som ere indrettede efter den almindelige Plan, kand jeg siges nogenledes, at være Stifter af et nyt slags Spectakler, eller at have fornyet igjen de gamle Græske Skue-Spil. De af mine Comoedier hvorudi ingen 330

Elskov findes, ere Jeppe paa Bierget eller den forvandlede Bonde, Barselstuen, det Arabiske Pulver, Ulysses, Hexerie eller blind Allarm, den Pandtsatte Bonde-Dreng, og endeligen Plutus, som bær Priisen for alle mine Comoedier, thi, endskiønt Moralen derudi er stærkere end udi noget Skue-Spil, som mig er bekiendt, saa har den dog behaget unge og gamle, lystige og ærbare Folk, Høye og Lave, og det i henseende til nogle lystige Scener som ere indførte, hvilke have haft samme Virkning, som Forgyltning paa bedske Medicinske Piller, thi, hvis man saadant ikke i Agt tager med Moralske Skue-Spil, da hvor konstige de end ere forfattede, give de Comoedien kuns mavre Renter: Molieres Misanthrope, som er hans Mester-Stykke kand tiene til Beviis herpaa. Det roses af alle men anskues af faae; (Laudatur et alget.) Hvad som ellers har contribueret til den Succes, som Plutus har haft, ere adskillige prægtige Præsentationer, hvilke fornøye saavel Sindet som Øjene, efterdi de flyde naturligen af Stykket i sig selv, og derfor have langt anden Virkning end de Optoge, som findes udi den Borgerlige Edelmand og den Indbildte Syge, hvilke ikke kand ansees uden par force og Giækkerie. Dette uanseet have nogle Franske Comoedianter eller Fransksindede Danske, som med skeele Øjen ansee den Danske Skue-Pladses store Succes, talet med Koldsindighed om dette anseelige Stykke, men saasom ingen af dem herudi kand holdes for beqvemme Dommere, reflecterer man aldeles ikke paa deres Domme, hvorved Stykket hverken vinder eller taber noget af sin Priis. Denne Comoedie er ellers den sidste af dem, som jeg har skrevet; Den er forfattet udi en Alder, som holdes ubeqvem for et Arbeyde af saadan en Natur. Jeg nærmer mig nu til 70, og haver næst GUD at tilskrive min Diæt og mit ordentlige Levnet, at jeg har bragt det til den Alder, og at jeg af 12 Sødskende er den eeneste tilbage. Naar jeg er syg bruger jeg ingen Medicine, men holder mig alleene fra det som kand være skadeligt, og lader Naturen raade, thi jeg kand vidne, at jeg aldrig har fundet nogen Virkning af 331

Pulver og Draaber, og derfor holder for, at Naturen hos mig uden Medhjælp af Doctor eller Chirurgus vil raade alleene. Man siger vel, at man ved Medicamenter maae hielpe paa Naturen; Men det kand være

Spørsmåal, om Naturen ikke dermed meere forvirres end hielpes udi sine Forretninger, og at det i saa Maade kand gaae til, ligesom naar man tillige med en habile Medicus betiener sig af en Qvaksalver udi samme Sygdom. Dette siger jeg ikke, for at bringe Medicamenter udi mis-Credit. Jeg giver alleene tilkiende, hvad jeg af Erfarenhed hos mig selv har mærket, raadende ingen anden fra, at betiene sig af Draaber og Pulver, helst naar hand har en sterk Troe og Imagination med en særdeles Tillid til sin Medicus, hvilket hielper meer end et heelt Apothek. Dette Brev kand min Herre lægge til de trykte Epistler, og saa haver hand mit heele Levnets Løb; Thi udi den Alder, som jeg nu har naaet, kand intet merkvaerdigt forefalde, med mindre hånd vil erkyndiges om de Svagheder og Incommoditeter, hvormed Alderdommen er plaget, som for en Læser kand være ligesaa lidt behageligt, som for mig selv at skrive derom. Udi min Levemaade er ey heller mindste Forandring, thi jeg er af den samme udi Opførsel og Klæde-Dragt, som jeg var for 40 Aar siden, Smagen er ogsaa udi alt den samme, og retter jeg mig ikke efter andres Smag, som jeg seer, at dependere heller af ugrundede Moder, end af det som er naturligt, og grunde sig herpaa de Domme, som jeg har fældet over visse Skrifter udi Historien, Morale, Poësie, og sær udi Skue-Spil. Jeg lader mig nøye med det lidet Navn, som jeg har erhvervet udi den lærde Verden, og lægger ikke paa Hiertet en eller anden koldsindig Dom, som er fældet over mine Skrifter. Jeg har alleene merket dette, at de Berømmelser, som ere lagde paa mine Skrifter, ved min Stands Forandring ere blevne noget forkølnede. Min Herre forundrer sig ellers over, at jeg har dristet mig til at forfatte nogle Skrifter paa Fransk, hvilket er et Sprog, som i vor Tid bliver saa sterkt criticeret, at faae lærde Franske Skribenter selv kand skrive til 332 Maade. Hand meener, at jeg havde gjort bedre, at betiene mig her udi af en Fransk Sprogmeesters Hielp. Jeg har saadant villet forsøge med nogle faae Blade; men har merket, at Correctionen har ikke bestaaet i andet end puur Pedanterie og u-nødvendige Antegninger: (Aliud non aliter.) Thi en Frantzoes, saasomt, som hand veed, at Skriftet er forfattet af en fremmed, bilder hand sig ind at finde Feil udi hver Linie. Jeg har for at gjøre saadant beviisligt, eengang udcopieret noget af en god Fransk Autor, som jeg har udgivet for mit eget Arbeyd, og befundet, at Revisores der udi ogsaa overallt haver raderet: Og er det Aarsag, hvi jeg ikke betiener mig af deres Hielp, hvorved jeg bringes kun i Forvirrelse. Den Franske Accuratesse udi Stilen, gaaer nu saa vidt, at den gjør Nationen fast latterlig: Og merker man, at de saa kaldne Demi-Savans, eller halvlærde, ere de u-barmhiertigste Censores.

Epistola 447 Noter

S. 311.

Occupationer, Beskæftigelser. - *Proprietarius*, Ejer af Hovedgaard med derunder hørende Bøndergods. Holberg havde 1740 købt Brorup ved Slagelse og 1745 Tersløsegaard ved Sorø. - *Fri-Herre*, Baron. - *censurerede*, kritisk vurderede. - *Merite*, fortjenstfuld Handling. - *helst saasom*, især fordi. - *store u-soldte Oplage*, da Boet efter Holbergs Død blev opgjort, viste det sig, at næsten alle Skrifter fra Tiden før 1743 var udsolgte.

S. 312.

den Bedende Kiæde, H. J. Hvalsøe: De Bedendis aandelige Kiæde (1700). - *Mullers Postill*, Heinrich Mullers af Hans Winsløw fra Tysk oversatte »Evangeliske Hierte-Speyl« (1700). - *Debiten*, Afsætningen. - *grundigste*, forstandigste. - *Boghandlere*, Forlæggere. - *Publici*, Offentlighedens. - *mit første Testament*, har sikkert været i Overensstemmelse med Slutningsordene i »Betænkning over Historier«: »det som jeg ved mine Skrifters Debit enten har erhvervet, eller ydermere kan erhverve, agter jeg ved en nyttig Stiftelse til det Danske Sprogs videre Forfremmelse at give Publico tilbage igien«. - *Societet*, Selskab. - *adskillige saadanne Stiftelser*, »Det Kiøbenhavnske 333 Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere« (senere: »Det kgl. danske Videnskabernes Selskab«) blev grundlagt 1742-43. Holberg var Æresmedlem fra 1745. »Selskabet til det danske Sprogs og den danske Histories Forbedring« (senere: »Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog«) blev stiftet 1745. - *Capson*, Kapsun, en Slags Jerngrime anvendt ved Dressur af Heste. - *formere*, tilvejebringe. - *fattige Jomfruers Udstyr*. Denne Plan realiserede Holberg dog til sidst. Ved en Tilføjelse til Testamentet 1753 henlagdes 16 000 Rigsdaler, hvis Renter hvert andet Aar skulde uddeles »til en fornemme og skikkelig Jomfrues Udstyr, naar hun træder i Ægtestand«.

S. 313.

det Ridderlige Sorøiske Academie, Frederik II havde 1586 i Sorø indrettet en lærd Skole, Christian IV føjede en højere Læreanstalt, et ridderligt Akademi, dertil. Akademiet nedlagdes 1665, Skolen 1737, men allerede da var Tanken om at genoprette Akademiet fremme. Amtmand over Sorø Amt, Grev Reuss, er fra 1741 de nye Planers ivrige Talsmand. Det er sikkert ham, der har forelagt Holberg Planen om at

testamentere sin Ejendom til det nye Akademi. Januar 1747 ansøgte Reuss Kongen om Friherrepatent for Holberg. Erektionspatentet er dateret 6. Marts 1747; 26. Juli s. A. indviedes Sorø ridderlige Akademi. - *Calcaria etc.*, at give den Sporen, som løber af egen Drift (Plinius, Epist. 1,8). - *erigeret*, ophøjet. - *Approbation*, Billigelse. - *fornemmelig*, i Originaludgaven det meningsløse: »før umelig«. - *exequere Legatum*, fuldbyrde Legatet. 1749 meddelte Holberg Grev Reuss, at han agtede fra 1. Maj 1751 at overlade Indkomsterne af sit Baronis Gods til Akademiet, idet han dog forbeholdt sig Ejendomsretten til sin Død. - *en af mine andre Epistler*, Epistel 446, se Bind XI, S. 240 f.

S. 314.

Svagheder, Sygdomme. - *Incommoditet*, Besværlighed. - *detentio urinæ*, Urinens Tilbageholdelse, besværlig Vandladning. - *Constitution*, Organismens Bygning (med Henblik paa dens Modstandsdygtighed over for Sygdom). - *Delicatesse*, Skrøbelighed. - *non conformist*, egl. Person uden for den anglikanske Kirke; her i Alm.: som ikke følger Normen. - *fortales*, tales nedsættende om. - *Herre-Standen*, Adelstanden. - *merkeligt*, værd at bemærke.

S. 315.

afsmagende, smagløs, flov. - *af en god Familie*, Holberg hentyder dermed til sin Fader, der som Oberstløjtnant havde Rang med Adelen, og til sin Oldefar paa mødrene Side, Biskop Ludvig Munthe. - *sætter.. paa Skruer end tilforn*, udtrykker mig med større Forbehold, mindre direkte og aabenhjertigt end tidligere. - *Universitetets Oeconomie*, 1737-51 var Holberg Universitetets Regnskabsfører, Kvæstor. - *en af mine*³³⁴*Fogder*, Ridefoged Lars Winderslev, som Holberg afskedigede Maj 1749 og anlagde Erstatningssag mod. Holberg tabte Processen, først ved en Kommissionsdomstol August 1751, derefter Maj 1752 ved Højesteret. - *actionere*, rette Anklage mod; anlægge Sag mod.

S. 316.

publique Penges Udsættelse, Anbringelse af offentlige Midler (som f. Eks. Universitetets Kapital). - *de mange Cassers Foundation*. 1640-1722 oprettedes en Række gejstlige Enkekasser, fordelt efter Stifter eller Landsdele. De blev Forbilledet for den store Mængde Enkekasser, der oprettedes fra 1707. De fleste gik dog ind efter faa Aars Virke. - *den store Ildebrand*, Københavns Brand 1728. Efter Branden steg Prisen paa Ejendomme; o. 1740 viste det sig, at der var bygget for meget, og Prioriteterne faldt i Værdi. - *efter Indbyggernes Proportion*, efter Antallet af l. - *Qvægsyge* hærgede vekslende Steder i Landet fra 1745 til 1751. Se Bind VIII, S. 51 ff.

S. 317.

Nederlag, Nedslagning. - *assecurerede*, assurede, forsikrede. - *bequemere*, mere egnede. - *Danmarks Historie*, Dannemarks Riges Historie 1732-35. - *den Jødiske*, Jødiske Historie fra Verdens Begyndelse fortsatt til disse Tider (1742). - *KirkeHistorie*, Almindelig Kirke-Historie fra Christendommens første Begyndelse til Luiheri Reformation (1738). - *lagt Vind paa*, anvendt Flid paa. - *Snorre Sturleson* (1178-1241), islandsk Høvding, Skjald og Historieskriver. Det er hans »Heimskringla« (de norske Kongers Historie), Holberg beskæftigede sig med. - *løs Stiil*, Prosa. - *En lærd Islænder*, muligvis den islandske Rektor Jon Thorkelsson (1697-1759), som opholdt sig meget i Kobenhavn. Han var kyndig i den gammelnordiske Litteratur.

S. 318.

vore Skue-Spill.. ere igien blevne fornyede, efter Holbergs Anbefaling fik Organist C. A. Thielo kgl. Privilegium paa at opføre danske Skuespil. Forestillingerne begyndtes April 1747 i Traktør Chr. Bergs Forlystelsesetablissement i Læderstræde. Holberg synes, navnlig i Begyndelsen, at have haft betydelig Indflydelse paa Skuepladsens Ledelse og Repertoirevalget. Thielo gled hurtigt ud. Fra December 1747 spillede de danske Aktører med Kongens Tilladelse i »Det lille Giethus« paa Kongens Nytorv. En virkelig Direktion udnævntes, hvori Holberg ikke tog Sæde. Han havde dog til Stadighed et vist Indseende med Teatrets Drift, specielt med Udvælgelse af Repertoire og Skuespillere. - *Franske Personer*, Holberg tænker paa to af det gamle Komediehus' Hovedkræfter, som var af fransk Afstamning, men fødte i København: Frederik Daniel de Pilloy (1702-1755) og Marie Magdalene la Croix, gift de Montaigu (1692-1736). Det skyldtes Pilloy, der 1748 fik 335 Ledelsen af den genoprettede Skueplads, at Spilletraditionen fra det første Teater overførtes til det andet. - *Fransk Acteur*, René Magnon de Montaigu (død 1737), der havde været Medlem af den franske Hoftrup og siden Leder af Lille Grønnegade-Scenen. - *Da tilforn*, medens tidligere. - *Perpetuum mobile*, egl. vedvarende bevægelig, Evighedsmaskine. - *Heltinde-Historie*, Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historie efter Plutarchi Maade (1745). Oversat til Tysk 1746. - *Tom.*, Tomer, Bind. - *Helte-Historien*, Adskillige store Heltes og berømmelige Mænds, sær orientalske og indianske, sammenlignede Historier og Bedrifter efter Plutarchi Maade (1739). Oversat til Tysk 1741.

S. 319.

Moralske Tanker udkom 1744 i tre Oplag, hvoraf et uden Holbergs Tilladelse. To københavnske Forlag kappedes om at faa den første tyske Udgave bragt i Stand. C. G. Mengel, en indvandret Tysker, der selv synes at have oversat Bogens første Del, kom først, og hans Kollega, O. C. Wentzel, der havde engageret Professor ved Gymnasiet i Altona, E. C. Reichard (1714-1791) til at foretage en Oversættelse, maatte vente med at udsende denne til 1745. Begge Oversættelser bærer Trykkeaaret 1744. Paa Fransk fremkom »Moralske Tanker« 1748-49 i Oversættelse ved J-B. Desroches de Parthenay (død 1768), en fransk Reformert, der o. 1740 var indvandret til København. Parthenay havde 1730 udgivet en »Histoire de Dannemarc«, et uselvstændigt Arbejde, men den første Danmarkshistorie paa Fransk. - *den Underjordiske Reyse*, Niels Klim (1741). - *alt for presse fuldt*, presse, lat.: strengt, nøjagtigt; fuldt: fulgt. - *literal*, ordret. - *Vanheld*, Vanzir, Uskønsomhed. - *mine Comoedier* .. paa Fransk. 1746 udkom i København første og eneste Bind »Le Théâtre Danois par Mr. Louis Holberg, traduit par Mr. G. Fursman«, indeholdende »Den Vægelsindede«, »Henrik og Pernille«, »Den politiske Kandestøber«, »Mascarade«. De øvrige fem Bind udkom aldrig; 1750 solgtes Manuscriptet til dem ved Auktion. Holberg skrev Fortale til Udgaven og støttede Fursmans (1715-1756) Bestræbelser for at faa Privilegium paa Komedieoversættelser fra Dansk til Fransk og omvendt.

S. 320.

Metamorphosis, Metamorphosis eller Forvandlinger ved Hans Mickelsen. Med nogle orthographiske Anmerkninger (1726) udkom 1746 i en tysk Oversættelse, som blev skarpt kritiseret i tyske Tidsskrifter. - *udi.. mine Epistler*, Holberg tænker vistnok paa Ep. 368, hvor han anfører Fejl i den tyske Oversættelse af »Niels Klim«. - *Oversættelse af .. Herodiano*, en Oversættelse af den græske Historieskriver Herodian (170-240), som har skrevet en romersk Kejserhistorie. Oversættelsen 336 indledtes med en Afhandling om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvækst. (Se Bind VIII, S. 295 ff.). Hele Værket blev 1747 oversat til Tysk af nedennævnte G. A. Detharding. Indledningen oversattes fra Dansk, men Herodians Tekst fra Græsk. En tysk Anmelder misforstod dette og skrev, at Holberg havde oversat Herodian, ikke efter den græske Original, men efter en latinsk Version af denne, og at Detharding var gaaet tilbage til den græske Grundtekst, dog med Hensyntagen til Holbergs danske. - *Forberedelse*, Indledning. - *Georg August Detharding* (1717-1786), Professor i Statsret og Historie ved Gymnasiet i Altona, bar successivt Titel af dansk Kancelliassessor, Justitsraad og Etatsraad. 1749 blev han Syndicus, dvs. juridisk Raadgiver ved Domkapitlet i Lübeck. - *verteret*, oversat. - *Bredden*, Margenen. - *mine Danske Epistler*, 1748 kom de to første Bind Epistler (Nr. 1-183), 1750 de to næste (Nr. 184-446). Epistlernes femte Bind (Nr. 447-539) udsendtes 1754, efter Holbergs Død. - *mine Latinske Epigrammer*, Epigrammatum libri septem (1749), en samlet og revideret Udgave af Holbergs 937 latinske Smaadigte. - *Dannemarks og Norges Beskrivelse* (1729), blev genudgivet under Titelen: Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Staat, Anden Edition, Forandret efter nærværende Tiids Tilstand, Forøget med nogle nye Capitler. - *den Tydske Oversættelse af Ped. Paars* (1750) blev foretaget af den tyske Komponist Johann Adolph Scheibe (1708-1776), der siden 1740 var Hofkapelmester i København.

S. 321.

Hudibras, komisk Heltedigt (1673-78) af Englænderen Samuel Butler. - *beqvem nok*, kompetent. - *Poemata*, Digte. - *adskillige*, forskellige. - *staae under Revision*, er underkastet Gennemsyn (af Censuren). - *som en Poetisk Digt etc.* Den svenske Autor, der hentydes til, er Henrik Julius Voltemat (1723-1765), der 1749 udgav en svensk Oversættelse af Holbergs »Betænkning over Historier« (fra »Danmarkshistoriern"s 3. Bind) og i Fortale og Efterskrift beskyldte Holberg for at overtræde de Love for Sandhedens Efterforskning, han selv giver.

S. 322.

excoleret, dyrket. - *Pufendorf*, Samuel (1632-1694), tysk Historiker, kom, efter at have været Professor i Natur- og Folkeret i Heidelberg, først i svensk og derefter i brandenburgsk Tjeneste. Som svensk Historiograf forfattede han et latinsk Arbejde om Karl X Gustav (1696), i Berlin et lignende om Kurfyrst Frederik Vilhelm den Store (1695). Holberg havde udførligt, ud fra samme Synspunkt som her, kritiseret Pufendorf i »Betænkning over Historier«, se Bind VIII, S. 83. - *tvende Franske Gesandteres Beretninger*, Hector-Pierre Chanut 337 (død 1667) og Hugues de Terlon (død o. 1690), hvis »Mémoires« udgaves henholdsvis 1676 og 1681-82.

S. 323.

Moralske Fabler udkom 1751, først bekostet af Forfatteren, derefter af Boghandler F. C. Mumme. Den tyske Oversættelse skyldtes J. A. Scheibe. - *løs Stil*, Prosa. - *5 nye Comoedier* (5 er Lapsus for 6) blev sammen med »Don Ranudo« og »Artaxerxes« udgivet i 6. og 7. Bind af »Den danske Skueplads« (1753-54); alle er trykt i Bind VII. - *haabede*, ventede. *Laudatur etc.*, Juvenal I, 74 »Probitas laudatur et alget«, Retskaffenhed roses, men fryser (fordi ingen tager sig af den).

S. 324.

Plautus (o. 254-184 f. Kr.), romersk Komediedigter. - *Aristofanes* (o. 448-O. 380 f. Kr.), attisk Komediedigter. - *Anledningen*, Motivet, Emnet. - *Argumentet*, Indholdet, Emnet. - *Grimacer*, Optræden, Manéer. - *Materien*, Stoffet, Emnet. - *en Fransk Skribent*, Jean-François Regnard (1655-1709), fransk Lystspilforfatter, hvis Bearbejdelse af Plautus' Komædie var en haard Konkurrent til Holbergs.

S. 325.

det gemene Beste (dvs. det fælles Bedste), Undertitel til Komædien »Republiqven«. - *hvoraf et Societet laborerer*, hvoraf et Samfund lider. - *Inclination*, Tilbøjelighed, Lyst. - *høytravne*, patetiske.

S. 326.

dimitteret, afskediget, ladet gaa. - *Eftertale*, kritisk Omtale. - *give sig paa Discretion*, overgive sig paa Naade og Unaade. - *Processen*, se Note til S. 315. - *tiltale*, sagsøge. - *udi .. mine Epistler*, Ep. 147, hvor Holberg skarpt kritiserer Domsafsigelse ved Kommissærer. For ikke at vige fra sit Standpunkt gav han Afkald paa selv at udpege to Voldgiftsmænd, men forlangte at faa de samme Kommissærer som Modparten. Om denne Form for Rettergang, se Bind I, S. 244-45.

S. 327.

Stiil, Skrift, Typer. - *Chagrin*, Ærgrelse, Harme. - *maadeligen*, med Maade. - *frequenterer*, besøger, kommer i. - *Collegium*, Raad; Holberg mener Universitetets Konsistorium. - *Omsorg for den Danske Skueplads*, se Note til S. 318.

S. 328.

Docilité, Lærvillighed, Lærenemhed. - *alamodisk*, à la mode, moderne. - *Proselyter*, Personer, der er gaaet over fra én Anskuelse (Tro) til en anden; Tilhængere. - *des Touches*, Destouches (1680-1754), fransk Komædieforfatter. - *Paroxysmus*, Lidenskab.

S. 329.

Pilot, Lods. - *characteriserede*, som har Rang. - *Ildrætter*, Handlinger. - *Spektakler*, Skuespil.

S. 330.

Laudatur et alget, se Note til S. 323. - *contribueret*, bidraget. - *Præsentationer*, sceniske Arrangementer. - *den Borgerlige Edelmand og den Indbildte Syge*, Komædier af Molière, opført baade paa Lille Grønnegade-Scenen og den genoprettede Skueplads. - *ikke kand ansees uden*, kun kan regnes for. - *par 338force*, med Vold og Magt (indlagt i Komædierne). - *Giækkerie*, Narrestreger. - *med skeele Øjen ansee*, ser skævt til. - *reflecterer*, tager Hensyn til.

S. 331.

Imagination, Indbildningskraft. - *dependere*, afhænge. - *nogle Skrifter paa Fransk*, Holberg udgav 1752 en fransk Oversættelse af sin Indledning til Herodian om Roms Opkomst og samme Aar et lille fransk Forsvarsskrift for sin Karakteristik af Dronning Christina i Heltindehistorierne, som en tyskfødt svensk Historiker Johann Arckenholtz (1695-1777) havde betegnet som usandfærdig. Endelig kom 1753 paa Fransk Holbergs kritiske Bemærkninger til Montesquieus store Værk »Lovenes Aand« (1748). Holberg oversætter her selv en Række danske endnu uudgivne Epistler.

S. 332.

Aliud non aliter, andet ikke anderledes, dvs. det samme paa en anden Maade.